

УДК 728.2 – 029.9 (477.63)

Т. А. Цимбалова

*ДВНЗ «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури»*

ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ПРИБУТКОВИХ БУДИНКІВ КАТЕРИНОСЛАВА ДЛЯ СУЧАСНИХ УМОВ

Розглянуто проблему збереження і адаптації до сучасних умов прибуткових будинків Дніпропетровська. Представлено розробку класифікаційних характеристик історичного і сучасного стану будівель. Виявлено основні варіанти архітектурно-планувальної адаптації будівель прибуткових будинків у контексті класифікаційних параметрів.

Ключові слова: прибуткові будинки, пам'ятки архітектури місцевого значення, цінна історична забудова, реставрація пам'яток архітектури, класифікація, адаптація.

Т. А. Цимбалова

*ГВУЗ «Приднепровская государственная академия
строительства и архитектуры»*

ОСОБЕННОСТИ АРХИТЕКТУРНО-ПЛАНИРОВОЧНОЙ АДАПТАЦИИ ДОХОДНЫХ ДОМОВ ЕКАТЕРИНОСЛАВА ДЛЯ СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЙ

Рассматривается проблема сохранения и адаптации к современным условиям доходных домов Днепропетровска. Представлена разработка классификационных характеристик исторического и современного состояния зданий. Выявлены основные варианты архитектурно-планировочной адаптации зданий доходных домов в контексте классификационных параметров.

Ключевые слова: доходные дома, памятники архитектуры местного значения, ценная историческая застройка, реставрация памятников архитектуры, классификация, адаптация.

T. A. Tsimbalova

Prydniprovskaya state Academy of construction and architecture

FEATURES OF ARCHITECTURAL AND PLANNING ADAPTATION OF TENEMENTS EKATERINOSLAV TODAY

Discusses the problem of preservation and adaptation to modern conditions of tenement houses of Odessa. Presents the development of a taxonomy of the characteristics of historical and contemporary condition of

buildings. Basic options architectural adaptee buildings apartment buildings in the context of classification parameters. It is shown that in most cases, the device functions in the building provides for the overhaul and restoration without changing the structural system is characterized by finely acesta structure of premises (offices, small retail, health, financial and legal, club and other institutions). However, often applied to the building of reconstructive activities.

Key words: monuments of architecture of local value, valuable historica building, restoration of monuments of architecture, classification, adaptation.

Починаючи з другої половини XVIII ст., у великих містах Європи та Російської імперії отримали поширення прибуткові будинки. У Катеринославі, який на початку XX ст. став найбільшим металургійним центром метрополії, зафіксовані найвищі показники темпів зростання населення і масове будівництво прибуткових будинків [3; 13]. Після Жовтневої революції 1917 р. внаслідок затвердження нових принципів розподілу житла переважна більшість квартир стала комунальними, а деяка частина будинків і квартир була віддана у розпорядження різним громадським закладам. На сьогоднішній день будівлі колишніх прибуткових будинків складають більше 80 % історичної забудови Дніпропетровська і основну частину житлового фонду центрального історичного району Дніпропетровська (згідно з історико-архітектурним планом міста 2007 р.) [7]. За сучасних умов у переважній більшості будинків поєднується житлова та громадська функції.

Таблиця 1

**Порівняльний аналіз прибуткових будинків
за класифікаційними параметрами**

1880-і роки – до 1917 р.	Сучасний стан (кінець XX – початок XXI ст.)
1. За місцезнаходженням у місті:	
<ul style="list-style-type: none"> – у центральній зоні (у центрально-прибережньому, центральному, нагірному, привокзальному районах); – у середній зоні («Нові плани», Підгірна слобода); – у периферійній зоні (Чечелівка, Брянська колонія, Фабрична слобода, Павлівська слобода, Нові Кайдаки, на лівому березі міста) [1]. 	<ul style="list-style-type: none"> – у центральній зоні історичного ядра міста; – у середній зоні історичного ядра міста; – у периферійній зоні історичного ядра; – у середній зоні міста (у історичному ареалі «Брянська колонія»); – у середній зоні міста, що знаходиться за межами історичних ареалів.

1880-і роки – до 1917 р.	Сучасний стан (кінець XX – початок XXI ст.)
2. За місцезнаходженням відносно ліній регулювання забудови:	
<ul style="list-style-type: none"> – прибуткові будинки, розміщені уздовж червоної лінії вулиць; – розміщені з відступом від червоної лінії; – розміщені усередині квартальної забудови. 	<ul style="list-style-type: none"> – прибуткові будинки, розміщені уздовж червоної лінії вулиць; – розміщені з відступом від червоної лінії; – розміщені усередині квартальної забудови.
3. За містобудівним статусом:	
<ul style="list-style-type: none"> – як елемент, що утворює ансамбль перехрестя; – як елемент, що утворює ансамбль периметральної квартальної забудови; – як елемент, що формує забудову дворового простору. 	<ul style="list-style-type: none"> – як елемент, що утворює ансамбль перехрестя; – як ансамбль, що утворює ансамбль периметральної квартальної забудови; – як елемент, що формує забудову дворового простору.
4. За типом планувальної організації у контексті соціально-громадського статусу:	
<ul style="list-style-type: none"> – особнякового типу («барські» та інші престижні квартири); – секційного типу (квартири для середнього класу, «мебльовані» кімнати, дешеві квартири, дешеві кімнати). 	<ul style="list-style-type: none"> – особнякового типу (елітні квартири); – секційного типу (квартири для громадян із середнім рівнем достатку, для малозабезпечених громадян, кімнати у комунальних квартирах).
5. За наявністю елементів громадського обслуговування населення для району (міста):	
<ul style="list-style-type: none"> – прибуткові будинки, в яких були відсутні елементи громадського обслуговування; – прибуткові будинки з розміщенням комерційно-побутових, навчальних, трактирних, фінансових, конторських, медичних приміщень, невеликих майстерень на перших поверхах та житлових приміщень на верхніх поверхах; – прибуткові будинки з розміщенням лише громадських установ (навчальних, комерційних, фінансових, медичних, культурно-просвітніх, конторських, а також клубів, ресторацій, готелей). 	<ul style="list-style-type: none"> – житлові будинки, в яких відсутні елементи громадського обслуговування; – житлові будинки з елементами громадського обслуговування; – будинки, що забезпечують лише громадську функцію (офісно-адміністративні, торговельно-побутові, фінансово-юридичні, навчальні, культурно-просвітні, лікарсько-оздоровчі заклади, готелі, клуби, ресторани).

1880-і роки – до 1917 р.	Сучасний стан (кінець XX – початок XXI ст.)
6. За конструктивно-планувальною системою:	
<ul style="list-style-type: none"> – з поздовжніми несучими стінами; – з поперечними несучими стінами; – з комбінованим каркасом несучих стін (у тому числі із внутрішніми колонами, несучими перетинками). 	<ul style="list-style-type: none"> – з поздовжніми несучими стінами; – з поперечними несучими стінами; – з комбінованим каркасом несучих стін (у тому числі із внутрішніми колонами, несучими перетинками).
7. За матеріалом несучих конструкцій:	
<ul style="list-style-type: none"> – фундаменти: – з бутового каменю, з бутового каменю з цегляним обкладенням, цегляні, стрічкові, глибокого закладання (з розміщенням підвалів), мілкого закладання; – стіни: однорідні (із звичайної глиняної, цементно-піщаної, шлакової цегли (з 1895 р.) [2]; полегшені та неоднорідні (цегляно-засипні, стіни із дерев'яного каркасу з глинобитною забутовкою та зовнішнім цегляним обкладенням); – перекриття: дерев'яні (по балках), залізобетонні дрібнозбірні; – дах: кровельний матеріал – дерево, черепиця керамічна та асбестоцементна, плитка асбестоцементна, листи металеві; – двохскатні, чотирихскатні та комбіновані покрівлі з додаванням купольних та шатрових елементів. 	<ul style="list-style-type: none"> – фундаменти: – з бутового каменю, з бутового каменю із цегляним обкладенням, цегляні, стрічкові; глибокого закладання (з розміщенням підвалів), мілкого закладання; – стіни: однорідні (із звичайної глиняної, цементно-піщаної, шлакової цегли; полегшені та неоднорідні (цегляно-засипні, стіни із дерев'яного каркасу з глинобитною забутовкою та зовнішнім цегляним обкладенням); – перекриття: дерев'яні (по балкам), залізобетонні (плити); – дах: кровельний матеріал – черепиця керамічна та асбестоцементна, плитка асбестоцементна, листи металеві, металочерепиця, АЦВЛ та ін.; – двохскатні, чотирихскатні та комбіновані покрівлі з додаванням купольних та шатрових елементів.
8. За рівнем забезпечення інженерним обладнанням:	
<ul style="list-style-type: none"> – водопроводом (з 1869 р.) у вигляді колонок, в окремих випадках із подаванням води у квартири з влаштуванням водомірів [4]; – в окремих випадках: каналізацією (з 1914 р.), електрикою, телеграфом, телефоном, пароводоопаленням (з кінця XIX ст.) [4]. 	<ul style="list-style-type: none"> водозабезпеченням: холодним та гарячим (централізованим та автономним), каналізацією, газифікацією, опаленням (централізованим та автономним), електрикою, телефоном, інтернетом, різними технологіями енергозберігання, захисними пристроями.

1880-і роки – до 1917 р.	Сучасний стан (кінець XX – початок XXI ст.)
9. За архітектурно-художніми особливостями оформлення фасадів, виконаних у різних історико-архітектурних стилях:	
– у стилі еклектики; – у різних «псевдо»стилях; – у різних напрямках стилю модерн.	переважна більшість будинків, що збереглися, мають статус пам'яток архітектури місцевого значення, що-йно виявлених пам'яток архітектури та цінної історичної забудови.

На підставі порівняльної табл. 1 видно, що протягом XX ст. показники багатьох класифікаційних позицій набули істотних змін. Периферійне розташування частини прибуткових будинків втратило колишнє значення у загальноміському масштабі. Значно підвищився рівень забезпечення будинків інженерним обладнанням. У результаті капремонтів та реконструкцій в деяких будівлях змінилися конструктивні схеми і матеріал несучих конструкцій. Збереглася щільна забудова дворових просторів, яка є складною містобудівною проблемою, оскільки в більшості випадків порушуються вимоги щодо житлових приміщень та прибудинкових територій: (інсоляція, аерація, пожежна безпека, санітарно-гігієнічні норми, інфраструктура двору, в тому числі розміщення і зберігання автотранспорту та ін.). Особливе значення серед прибуткових будинків Катеринослава займають будівлі, які отримали статус пам'яток архітектури [7]. Їх класифікація, виведена на підґрунті обстеження 117 будинків Катеринослава – Дніпропетровська, представлена в табл. 2.

Таблиця 2

Класифікація будівель за містобудівними параметрами щодо їх дислокації на території зони історичної забудови міста

Прибуткові будинки	Примагістр. розташув. уздовж червоної лінії вулиці		Розташуван. уздовж червоної лінії житлов. вулиці		Розташуван. на майдані		Кутове розміщення		Внутрішньо-квартальне розташування			
	магістраль	житлова вулиця	магістраль	житлова вулиця	магістраль	житлова вулиця	магістраль	житлова вулиця				
всього	кільк.	%	кільк.	%	кільк.	%	кільк.	%	кільк.	%		
117	40	34,2	33	28,2	7	6	13	11	17	14	3	2,6

Далі наводяться приклади прибуткових будинків у статусі пам'яток архітектури, які мають різне містобудівне значення у забудові історичного ядра міста. Характерні особливості будівель, що мають кутове розташування:

- забудова кутової ділянки формується кутовим будинком з протяжними фасадами, що виходять на перехресні вулиці (приклади: вул. Виборзька, № 9, пл. Жовтнева, № 6 та ін.);

- специфічний різновид секційних будинків, які мають протяжний фасад, орієнтований на одну з вулиць і торцевий фасад, виконаний з високим рівнем архітектурно-художнього оздоблення; при цьому оформлення кутової частини є акцентом у вирішенні загальної композиції будівлі (приклади: вул. Короленка, № 21, вул. Орловська, № 7 та ін.);

- специфічний різновид секційних будинків без архітектурно-художнього виділення кутового фрагмента будівлі (приклад: вул. Барикадна, № 9 та ін.).

Прикладами внутрішньоквартального розташування будівель є: будинки № 26, корп. 2 по вул. Чкалова, № 2, корп. 1 по вул. Московській та № 12 по вул. Рогальова.

У ряді випадків один з корпусів будівлі орієнтований уздовж магістралі або житлової вулиці, а інші знаходяться в глибині дворового простору (наприклад: вул. Серова, № 15, вул. Леніна, № 9, вул. Бабушкіна, № 55 – комплекси з житлових корпусів, замкнених по периметру).

Прикладом великого житлового комплексу, що складається з окремо розташованих будівель, є чотири будинки Першого Катеринославського Будинкового Товариства по вул. Комсомольській, № 74. Важливим аспектом визначення шляхів подальшого використання прибуткових будинків є їх забезпеченість прибудинковими територіями, що представлена в табл. 3.

Аналіз стану прибудинкових територій щодо відповідності нормативним показникам на підставі «Настанови щодо розподілу територій мікрорайонів (кварталів) для визначення прибудинкових територій багатоквартирної забудови» [5] констатує загальний низький рівень показників якості житлового середовища та внутрішньоквартального простору. Відсутність багатьох майданчиків (дитячих, спортивних, для відпочинку та ін.) у складі прибудинкових територій пояснюється об'єктивними факторами: обмеженими площами та непотрібністю. Двори великої кількості будинків (як пам'яток архітектури, так і цінної історичної забудови) мають занедбаний стан та психологічно-відразливий вплив (приклад: загальний двір будинків по вул. Червоній, № 8, вул. Комсомольській, № 14 та ін.). Позитивними прикладами організації дворових просторів є будинки: № 4 по вул.

К. Лібкнехта (будинок «Самсон») та № 15 по вул. Серова. Але в цілому санітарно-гігієнічний стан дворових просторів на території центрального історичного ареалу знаходиться на рівні, недалекому від антисанітарного.

Таблиця 3

Класифікація будівель за якісним станом прибудинкової території та ступенем транспортного та пішохідного обслуговування

Сучасна функція будинку	Забезпечення прибудинковою територією об'єкта				Транспортне обслуговування об'єкта			
	50–70 %	%	Виконана норма	%	50–70 %	%	Виконана норма	%
Житлова – 7 будинків (6 %)	2	28,5	5	71	3	42,9	3	42,9
Житлова та громадська – 62 будинки (53 %)	8	12,9	16	25,8	11	17,5	2	3,2
Громадська – 38 будинків (32,5 %)	3	7,9	9	23,9	10	26,3	7	18,4
Всього 117 будинків								
(у стані руйнування – 10)	13		30		24		12	

Аналіз стану транспортного та пішохідного обслуговування будинків у відповідності з наказом – «Зміна № 4 360-92** Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень» [9] показав, що в багатьох випадках дворові простори використовуються як місця для тимчасового та тривалого зберігання автомобілів. У результаті повністю відсутня інфраструктура благоустрою двору (приклади: вул. Барикадна – двори будинків № 9, 11, 11-а; вул. Олесья Гончара, 4 та ін).

У деяких випадків у будинках з поєднаною громадсько-житловою функцією житловий двір використовується як господарський. Надзвичайно серйозною є проблема підвищеної концентрації автомобілів у місцях розташування ділових установ, висока щільність тимчасових парковок автомобілів на узбіччях доріг і на тротуарах (вул. Південна, № 2).

З метою збереження архітектурно-просторової організації середовища історичної забудови міста і наповнення її сучасними функці-

ями пропонується ввести до складу прибудинкових територій необхідні майданчики: для відпочинку, дитячі, спортивні, господарські та інші, необхідні площі озеленення, парковки автотранспорту, що буде відповідати вимогам ДБН 360-92**[6].

Можливі версії для вирішення проблеми: створення підземної урбаністики, влаштування зелених садів на експлуатованих дахах, влаштування ігрових майданчиків у надбудованих конструкціях, підземне розміщення гаражів під внутрішньоквартальними територіями.

Таблиця 4

Класифікація будівель за ступенем збереженості несучих конструкцій і приналежності до історико-архітектурних стилів

Ступінь збереженості несучих конструкцій	Планувальний тип будинку		Історико-архітектурний стиль		
	особ-няк	сек-ційн.	псевдостилі 56 будинків (47,9 %)	позастильова еклектика 27 буд.(23 %)	модерн 34 буд. (29 %)
В стані руйнування – 10 будинків (8,6 %)	3	7	3	5	2
26 будівель (22,2 %), яким потрібні капремонт і реставрація	2	24	11	10	5
33 будівлі (28 %), в яких виконано капремонт та реставрацію	10	23	22	3	8

Дані табл. 3 підтверджують високу архітектурно-художню цінність будівель прибуткових будинків, виконаних у різних архітектурних стилях, які наочно показують розвиток архітектурних напрямів у місті наприкінці XIX – на початку XX ст.

Посилаючись на показники таблиці можна відзначити, що велика кількість будівель-пам'яток архітектури мають високий ступінь фізичного зносу основних несучих конструкцій, наслідком чого є порушення протипожежних та санітарно-гігієнічних норм. У більшості випадків у будівлях відсутні розрахункові вентиляційні канали і ряд інших інженерних елементів, у багатьох випадках втрачені автентичні ліпні, металеві, дерев'яні і кам'яні декоративні елементи. Проблема збереження і оптимізації будівель колишніх прибуткових будинків як невід'ємної частини історичної забудови міста набуває з кожним днем все більшої актуальності. Знаходячися перед реальною загрозою безповоротної втрати багатьох будівель, потрібне прийняття швидких і професійних рішень.

Як один зі шляхів реабілітації будівель колишніх прибуткових будинків у Дніпропетровську може бути корисний багаторічний до-

свід європейських країн, а також міст Західної України в організації туристичного бізнесу. У першу чергу – це формування зони туристичної діяльності (історичної спрямованості). Враховуючи нерівномірний розподіл унікальних та цінних архітектурних об'єктів на території історичного ядра, туристична траса повинна проходити в місця їх найбільшої концентрації.

Унікальний експозиційний каркас у вигляді будівель, що мають статус пам'яток архітектури та цінної історичної забудови і виконаних у різних історико-архітектурних стилях, найбільшою мірою представлений на вулиці Комсомольській (більше 50 будівель) [7]. Ця вулиця могла б стати центральною ділянкою маршруту з комплексною організацією спеціалізованих (магазини з продажу сувенірної та регіональної продукції, виставкові павільйони художньо-прикладних мистецтв) і супутніх (кіоски з продажу продуктів харчування, кафе) функцій, а також улаштуванням камерних куточків відпочинку (бажано зробити пішохідною ділянку між вул. К. Лібкнехта і вул. Серова).

У рамках комплексної організації туристичної зони паралельно повинна вирішуватися проблема прийому і розміщення гостей міста. У зв'язку з цим оптимальним рішенням може бути створення недорогих готелів-хостелів. Беручи до уваги успішно застосовану практику влаштування туристичних готелів у старовинних будівлях, пропонується розміщення хостелів у колишніх прибуткових будинках після проведення реставраційно-відновлювальних робіт. З цією метою можливо використовувати будівлі, які на даний час знаходяться у стані руйнування. Це, насамперед, унікальні будівлі, зараховані до пам'яток архітектури (всього 10) [7] і до цінної історичної забудови. Пропонується кілька різних варіантів розміщення готелів:

– організація великого комплексного готелю по вул. Артема, що складався б із трьох секцій (будинки № 22, № 24 і № 26) (рис. 1). Розташування фрагмента на ділянці з активним рельєфом обумовлює його ефектне візуальне сприйняття.

Незважаючи на різностильове трактування, шеренга фасадів складає гармонійну оригінальну єдність. При цьому особливу цінність становила б панорама міста, якою можна було б милуватися з вікон, а також з оглядового майданчика, влаштованого на даху;

– влаштування хостелу у двоповерховому будинку по вул. Чкалова, № 26 корп. 2 (рис. 2). Цей будинок, що нагадує казкову декорацію, знаходиться в глибині великого двору, про що неможливо здогадатися, проходячи поряд по вул. Чкалова. Ця обставина зіграла б позитивну роль у створенні благоустрою внутрішнього дворового простору. При цьому було б можливим у частині двору створити рекреаційну зону цілорічного використання;

Рис. 1. ул. Артема, № 26

Рис. 2. вул. Чкалова, № 26 корп. 2.

– створення готелю в будинку № 17 по вул. Виконкомській (рис. 3).

Триповерхова будівля, виконана у катеринославському цегляному «стилі», сприймається в якості візуального акценту на фоні історичного оточення, незайманого сучасним будівництвом. Атмосфера старовинного купецького міста, що збереглась у цьому осередку має особливий духовно-емоційний вплив і сприяє приверненню туристичної уваги;

– влаштування хостелу в будинку № 60 по вул. Ленінградській (рис. 3–4). Порівняно з попереднім варіантом невеликий двоповерховий будинок у стилі модерн є одним з поодиноких уцілілих фрагментів історичної спадщини території даної прибережно-промислової зони.

Рис. 3. вул. Виконкомська, № 17

Рис. 4 вул. Ленінградська, № 60

Протягом останнього десятиріччя спостерігається стійка тенденція до зміни експлуатаційної функції будівель житлового фонду (як правило, у результаті передачі будинків із комунальної власності у

приватне володіння). На основі аналізу існуючої практики модернізації прибуткових будинків виявлено найбільш поширені варіанти, що розглядаються з позиції основних класифікаційних параметрів. У більшості випадків влаштування нової функції в будівлі передбачає проведення капремонту та реставрації без зміни конструктивної системи – характерної дрібночарункової структури приміщень (офіси, дрібна торгівля, медично-оздоровчі, фінансово-юридичні, клубні та інші установи). Однак найчастіше до будівлі застосовуються реконструктивні заходи, в результаті яких відбувається:

- зміна містобудівного значення об'єкта адаптації. При цьому головний фасад (або його фрагмент) в якості історичної «маски» стає частиною нової архітектурної композиції, утворюючи новий містобудівний акцент.

- зміна функціонально-планувальної та конструктивної системи будівлі (при різних комбінаціях добудованих приміщень). Найчастіше застосовуються:

- прибудова нового об'єму з розширенням існуючого корпусу будівлі (можливе влаштування зального приміщення);

- надбудова мансардного поверху (в одному або двох рівнях);

- надбудова одного або двох верхніх поверхів (в одному або двох рівнях). На жаль, іноді відреставровані будівлі втрачають свій первісний вигляд. У багатьох випадках для реставрації застосовуються штукатурки і фарбувальні суміші, що закривають декор цегляних деталей і кладку й спотворюють художньо-естетичне сприйняття фасаду будівлі. Але більш серйозною проблемою є випадки порушення закону [8] та знесення історично цінних споруд. За дефіциту вільних територій для нового будівництва, на жаль, іноді це більш рентабельний спосіб порівняно з реабілітацією будівлі і її модернізацією. Зона історичного ядра не може бути законсервована, проте нове будівництво потрібно вести з великим ступенем обережності і регулюванням поверховості.

Бібліографічні посилання

1. Вєсь Екатеринославъ. Справочная книга. – Екатеринославъ, 1913.
2. **Гуляев Г. И.** Очерки истории Екатеринослава. Кн. 2 (1887–2006) / Г. И. Гуляев, В. И. Большаков, В. С. Мороз. – Д., 2007. – С. 25.
3. Дніпропетровськ: віхи історії / А. Г. Болебрух, І. Ф. Ковальова, І. С. Сторожено та ін. – Д., 2001.
4. **Лазебник В. И.** Неизвестная Екатеринославщина / В. И. Лазебник. – Д., 2012. – С. 200, 269–270.
5. Настанова щодо розподілу територій мікрорайонів (кварталів) для визначення прибудинкових територій багатоквартирної забудови : ДСТУ НББ.2.2-9:2013. – [Чинний від 2014-10-01]. – К., 2014.

6. Планировка и застройка городских и сельских поселений : ДБН 360-92**. – [Введ. 2002-04-19]. – К., 2002.
7. Проект зон охорони культурної спадщини м. Дніпропетровська / В. В. Малий, М. М. Дьомін, М. П. Андрущенко, Л. Г. Попов. – Д., 2007.
8. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 17 лютого 2011 р. №. 1805-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
9. Про затвердження Зміни № 4 ДБН 360-92** «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень» : Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 21 червня 2011 р. № 67. – К., 2011.
10. **Ревский С. Б.** О Екатеринославском кирпичном стиле, терминологии и научной этике / С. Б. Ревский // Строительство, материаловедение, машиностроение : сб. науч. тр. – Д., 2005. – Вып. 32. – Ч. 2. – С. 208–209.

Надійшла до редколегії 21.02.2015